

Andrzej CIUPIŃSKI

<https://orcid.org/0000-0001-9813-5752>

[rec.] Danuta Gibas-Krzak (ed.), *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 238

Ukazała się zbiorowa monografia międzynarodowej grupy jedenastu ekspertów z Belgii, Chorwacji, Grecji, Serbii, Włoch oraz Polski. Powstała jako rezultat kilkuletnich badań działalności organizacji terrorystycznych na terytorium państw bałkańskich, od początku XX wieku do czasów współczesnych. Redaktorem całości jest Danuta Gibas-Krzak, która dla układu treści wybrała formułę chronologiczno-problemową. Merytorycznie można wyodrębnić dwie części, pierwsza odnosi się do zjawisk na Bałkanach w XX wieku, natomiast część druga dotyczy współczesności. Opracowanie otwiera Dariusz Gregorczyk przedstawieniem działalności macedońskiej organizacji rewolucyjnej inspirowanej patriotyzmem i względami religijnymi, natomiast skierowanej głównie przeciwko tureckiemu panowaniu nad Adriatykiem (*International Macedonian Revolutionary Organisation – IMRO*). Z kolei Andrzej Krzak zbadał, opracował i udostępnił tajne materiały dotyczące działalności wywiadu sowieckiego i Kominternu w latach dwudziestych ubiegłego stulecia. Przygotowywały one struktury mające za zadanie prowadzenie walki rewolucyjnej, którą współcześnie identyfikuje się z terroryzmem. W tamtej epoce terroryzm komunistyczny rywalizował z terroryzmem nacjonalistycznym różnych odcieni i różnych narodów.

W okresie międzywojennym jednym z najbardziej spektakularnych aktów terrorystycznych, który zaszokował Europę był zamach na życie króla Aleksandra, przeprowadzony w Marsylii w 1934 r. przez macedońskich terrorystów współpracujących z separatystami chorwackimi. Danuta Gibas Krzak przedstawiła uwarunkowania i okoliczności, a także konsekwencje tego wydarzenia dla sytuacji narodów Półwyspu Bałkańskiego oraz dalszego życia politycznego.

Nikica Barić, ekspert z Chorwackiego Instytutu Historii dokonał zestawienia i wnikliwej analizy działań terrorystycznych w niepodległym państwie

Chorwacji (Independent State of Croatia), w latach 1941–1942, na przykładzie miasta Brčko w północno-wschodniej Bośni. Ustaszowskie władze stosowały tam krwawy terror, skierowany głównie przeciwko ludności narodowości serbskiej i wyznawcom judaizmu. Tomasz Stella dokonał skrupulatnej rekonstrukcji faktograficznej dziesięciolecia terrorystycznej działalności Wyzwoleńczej Armii Kosowa – UCK. Rząd Jugosławii chciał zachować integralność terytorialną, natomiast albańscy separatyści dążyli do przekształcenia Kosowa w niepodległą republikę, wykorzystując przy tym działania o charakterze terrorystycznym. Wykraczając poza tekst monografii, można stwierdzić, że prowincjonalna organizacja terrorystyczna doprowadziła do przewartościowania wzajemnych stosunków między NATO i Rosją. Interwencja wojsk sojusznicych przeciwko rządowi Slobodana Miloszewicza została odebrana jako największa porażka dyplomatyczna Rosji i dowód jej degradacji na arenie międzynarodowej. Niecałą dekadę później upokorzona Rosja będzie brała odwet za interwencję przeciwko sojusznicych Serbii. Propaganda Kremla z satysfakcją podkreślała: „to, co NATO mogło zrobić w Kosowie, my możemy powtórzyć w Abchazji oraz w Osetii Południowej”.

Bośnia i Hercegowina, kraj kilku wrogich sobie religii, ze stolicą w Sarajewie, nazywaną „małą Jerozolimą”, był traktowany jako teren szczególnie dogodny do prowadzenia działalności terrorystycznej, mówiono i pisano o nim jako o oazie mudżahedinów. O tym, ile prawdy było w tych opiniach i jaką rolę odegrał bośniacki terroryzm w życiu politycznym Bałkanów i Europy możemy dowiedzieć się z bardzo solidnie opracowanego rozdziału Justyny Kędziory-Płachciak. Natomiast ekspert z Uniwersytetu w Belgradzie Jelena Vukoičić przygotowała rodzaj syntezy na temat terroryzmu islamskiego na Bałkanach, jego korzeniach, stanie obecnym oraz perspektywach. Podobnie jak inni autorzy, uznała strategiczną rolę Półwyspu Bałkańskiego jako wrót prowadzących do Europy Środkowej i Zachodniej. Szczególną rolę w transferze bojowników islamskich odgrywała Bośnia i Hercegowina. Na podstawie tej syntezy można wyciągnąć wniosek, że władze państw bałkańskich muszą uzyskać wsparcie od rządów zachodnioeuropejskich oraz organizacji międzynarodowych, gdyż same nie poradzą sobie z tym problemem, a właściwie całym kompleksem problemów. Strona materialna odgrywa istotną rolę, gdyż organizacje terrorystyczne dysponują większymi środkami finansowymi niż służby bezpieczeństwa państw bałkańskich. Argumentów w tej sprawie dostarcza również krótkie studium Joannisa Michaletosa, który przedstawił aktywność propagatorów pozarządowych organizacji islamskich na terytorium Grecji. Wykorzystują oni fundusze płynące z Bliskiego Wschodu, działając np. pod pretekstem zbliżenia arabsko-greckiego. Autor wykazał także personalne związki bojówkarzy z greckimi placówkami.

W dokumentach strategicznych NATO, Unii Europejskiej oraz w doktrynach bezpieczeństwa narodowego większości państw europejskich terroryzm

jest wymieniany na pierwszym miejscu i traktowany jako największe zagrożenie. Potwierdzenie takiego podejścia i jego uzasadnienie czytelnik znajdzie w tekście Mateusza Rakowskiego (UW) pt. *Terroryzm islamski jako realne zagrożenie bezpieczeństwa w Europie*. Autor zwrócił uwagę, że terroryzm bierze swój początek w intensywnej agitacji o charakterze skrajnie fanatycznym, skierowanym głównie do młodego pokolenia. Duży wpływ na radykalizację środowisk muzułmańskich na Półwyspie Bałkańskim wywarła działalność Wyzwoleńczej Armii Kosowa, która uzyskała duże wsparcie nie tylko ze strony środowisk islamskich, ale także z Albanii. W ostatnich latach aktywność islamskich ekstremistów na Bałkanach zdecydowanie nasiliła się od czasu proklamowania kalifatu w Iraku i Syrii.

Monografię zamyka analiza antropologiczna dotycząca napływu na Bałkany terrorystów z terytoriów Unii Europejskiej. Przygotował ją D. Pangerc, ekspert z uniwersytetu w Padwie. Z jego badań wynika, iż na tereny ogarnięte walkami podczas wojen separatystycznych napłynęło około 4000 bojowników z zewnątrz. Celem niektórych zewnętrznych ugrupowań było utworzenie w Europie państwa islamskiego.

Perspektywa europejska Bałkanów Zachodnich zadeklarowana po zakończeniu wojny w Kosowie w 1999 r. stwarza nadzieję na przezwycięzenie odwiecznej wrogości, a przynajmniej zniechęci do podejmowania aktów terrorystycznych. Recenzowana książka dostarcza kolejnych dowodów na fakt, iż najtrudniejszymi pozostają antagonizmy o podłożu nacjonalistycznym, które sprawiają, że, na przykład, pomimo międzynarodowej pomocy, państwo bośniackie jest słabe, a niewielu obywateli się z nim utożsamia. Jednakże obserwujemy na Bałkanach wyraźne przewartościowania, które można traktować jako formę okcydentalizacji. W NATO znalazły się już trzy państwa tego niespokojnego subregionu; Albania, Chorwacja i Czarnogóra, a czwarte – Północna Macedonia jest bardzo zaawansowana w działania akcesyjne. Sojusz Północnoatlantycki będzie dążył do wyeliminowania terroryzmu, nie tylko z terytoriów państw członkowskich, ale także w ich otoczeniu.

Każde dzieło zbiorowe ma swoje zalety i mankamenty. Uważam, że w przypadku książki poświęconej terroryzmowi bałkańskiemu pozytywne aspekty przeważają. Niewątpliwym walorem jest możliwość konfrontacji poglądów ekspertów z wielu ośrodków naukowych. Nie ma też wątpliwości, że ci eksperci pogłębili naszą wiedzę o jednym z najważniejszych problemów bezpieczeństwa Europy, jakim jest terroryzm islamski. Monografia będzie stanowić istotną pomoc dydaktyczną, ponieważ jest to opracowanie o dużych walorach poznawczych i warsztatowych. Poglądy i tezy autorów są dobrze udokumentowane, gdyż opublikowane teksty bazują na bardzo wartościowym materiale. Podstaw źródłowych dostarczyła gruntowna kwerenda dokonana w archiwach państw bałkańskich, które powstały po rozpadzie byłej Jugosławii oraz przy wykorzystaniu dokumentów opublikowanych. Bibliografia zawiera listę ponad

100 wydawnictw zwartych i artykułów cytowanych w tej książce, a także ok. 150 adresów portali internetowych. W publikacji zamieszczono kilka map oraz fotografie znaczących aktorów bałkańskiego życia politycznego przełomu dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku, między innymi: Slobodana Miloševića, Ibrahima Rugowy, Hashima Taçi oraz Agima Çeku.

Dla polskich środowisk naukowych recenzowana praca zbiorowa dostarcza istotnych przyczynków do badań politologicznych i w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Godna podkreślenia jest staranna redakcja i edycja tego zbiorowego dzieła. Dla studentów i doktorantów przygotowujących prace kwalifikacyjne monografia będzie stanowić cenną pomoc metodologiczną i przewodnik po zasobach źródłowych.